

НОВИ ПОЛИТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ

Даниел Генчев Данчев

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Финанси и кредит“

e-mail: d.danchev@eurostill.bg

Резюме: Икономическата рецесия и пандемията засегнаха дейността на малките и средните предприятия (МСП), които съставляват 99% от дружествата в ЕС и осигуряват две трети от работните места в частния сектор. Те имат съществен принос и за българската икономика, въпреки че секторът в България изостава по много от ключовите показатели, измерващи средата за развитие на малкия и средния бизнес. Динамичното развитие на МСП увеличи дела на заетите лица в тях до 75,7% през 2018 г. благодарение на благоприятния достъп до финансиране. Кризата промени тази тенденция и постави неотложна необходимост от интервенция за подобряване на уменията и иновациите и насърчаване предприемачеството в условията на изграждане на високо конкурентна социална пазарна икономика.

Ключови думи: криза, МСП, предприемачество и иновации.

JEL: M00, I18, P10, E30.

NEW POLICIES AND PERSPECTIVES FOR SMES IN BULGARIA

Daniel Danchev

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Finance and Credit

e-mail: d.danchev@eurostill.bg

Abstract: The economic recession and pandemic have affected small and medium-sized enterprises (SMEs), which make up 99% of EU companies and provide two-thirds of private sector jobs. They also make a significant contribution to the Bulgarian economy although the sector in Bulgaria lags behind in many of the key indicators measuring the environment for the development of small and medium-sized businesses. The dynamic development of SMEs increased the share of employees in them to 75.7% in 2018 thanks to favorable access to finance. The crisis has reversed this trend and necessitated intervention to improve skills and innovation and promote entrepreneurship in the context of building a highly competitive social market economy.

Key words: crisis, SMEs, entrepreneurship and innovation.

JEL: M00, I18, P10, E30.

Въведение

Подкрепата за малкия и средния бизнес, с приемането на различни европейски бизнес програми, проекти и стратегии, осигурява по-добри

рамкови условия за повишаване на конкурентоспособността чрез стимулиране на научните изследвания и иновациите и осигуряването на по-добър достъп до финансиране, въпреки че МСП у нас не извършват стопанска дейност в рамките на ЕС, а функционират предимно на национално равнище. Въздействието на пандемията и икономическата рецесия стимулира ново мислене за икономическо развитие, за реконструкцията и изграждането на устойчивост на малкия и средния бизнес като най-засегнати от ограничителните мерки за борба с пандемията от коронавируса.¹

Обект на изследване в настоящата статия е дейността на малките и средните предприятия, а за **предмет** – възможностите за нови политики и перспективи пред МСП за динамично развитие и адаптация към новата реалност в световната икономика. Като **основна цел** на настоящото изследване може да се посочи извършването на анализ на възможностите за подпомагане от бюджета и различни програми и проекти на Европейския съюз на малкия и средния бизнес – за възстановяване на баланса в развитието на икономиката, иновационните технологии, контролните механизми на институциите и здравето на работниците и служителите. При така формулираната цел авторът си поставя следните научноизследователски **задачи**:

- Да се изведат проблемите и насоките за развитие на МСП у нас в условията на икономическа рецесия;
- Да се представят основните политики за подкрепа на малкия и средния бизнес у нас чрез подпомагане от бюджета и различни програми и проекти на Европейския съюз;
- Да се обоснове значението за постигането на необходимия баланс в икономическото развитие на страната чрез въвеждането на иновационните технологии и ефективни контролни механизми на институциите;
- Да се представят възможности за нови перспективи пред МСП, като се отчитат някои секторни и регионални различия и особености в изоставането на българската икономика в сравнение с европейската.

1. Предизвикателства пред финансовия мениджмънт на МСП

Стабилността на българската икономика зависи от динамичното развитие на МСП у нас. По данни на НСИ за 2018 г. в нефинансовия сектор на българската икономика има 27,6 хиляди малки и средни предприятия (с над 10 служители), а броят на микропредприятията (с до 10 служители) е 317,8 хиляди. Броят на заетите лица в МСП е 1,5 милиона. За периода преди пандемията малкият и средният бизнес регистрират по-висок ръст на добавената стойност от този на големите компании – над 10% годишно. Подкрепата за

¹ Това са малките и средните предприятия, работещи в реалния сектор (фирми, чиито производства зависят от глобалните вериги за доставки, ресторантьорство, хотелиерство, туристически агенции и оператори и т.н.)

пренастройване на техния бизнес към високотехнологични производства и услуги с интензивно използване на научните постижения, значително ще увеличи приноса на сектора към заетостта, като положителната тенденция се наблюдава още през 2009 г., когато МСП у нас осигуряват работа на 76% от всички заети в страната. Очакванията са, този процент да нараства с преодоляването на икономическата рецесия, предизвикана от Covid-19.

Бързото възстановяване на МСП ще зависи до голяма степен от навременното и справедливо разпределение на помощите от бюджета и различни програми и проекти на Европейския съюз. Общите принципи и критерии за определяне на безвъзмездната финансова подкрепа може да стане при оценяването на реалните щети, които пандемията е предизвикала в бизнеса на малките и средните предприятия. Прилагането на механизъм за оценка с използването на различни критерии трябва да отчита и критерия „Наличие на пряка връзка между пандемията COVID-19 и спада в оборота на предприятието-кандидат“, както и традиционните съвременни методи за оценка на фирмената дейност на бизнеса.

В периода на възстановяване на глобалната икономика след кризата от 2020 – 2021 г., в чиито условия неефективните дейности, фирми и активи губят стойност, тематиката на бизнес оценяването на МСП е особено важна, като се използват най-често традиционни методи, които се основават на анализа на икономическата печалба на фирмата, оценяването на паричната възвръщаемост на инвестициите от фирмата капитал или използването на нетната възвръщаемост за капитала на собствениците. (Ганчев, Ал. и др., 2018, стр. 174).

Оценяването на фирмената дейност на МСП чрез метода на икономическата добавена стойност, популярна със своето англоезично съкращение EVA (Economic Value Added), отразява концепциите за икономическа печалба, пренесени в сферата на корпоративното управление, ориентирано към увеличаване на богатството на собствениците. От финансова гледна точка EVA представлява спред между стойността на нетната оперативна печалба след данъчното облагане и паричния израз на средната претеглена цена на фирмения капитал. Математически тя може да се получи по два различни начина – пряк и косвен съответно чрез използване на уравнение (1) или уравнение (2) (Ганчев, Ал. и др., 2018, стр. 174-175):

$$(1) \text{EVAt} = \text{NORATt} - (\text{ICt} - 1 \times \text{WACC}),$$

$$(2) \text{EVAt} = (\text{ROICt} - \text{WACC}) \times \text{ICt} - 1$$

където:

EVAt е икономическата добавена стойност в края на отчетния период;

NORATt – нетната оперативна печалба след данъчното облагане в края на отчетния период;

ICt -1 е инвестираният капитал в началото на отчетния период;

ROI_{Ct} – възвръщаемостта на инвестирания капитал в края на отчетния период, който е равен на резултата от NORAT_t / IC_t -1;

WACC – средната претеглена цена на използвания от фирмата капитал.

Кризата доведе до нарушаване на доставките и повишаване цените на основни суровини и материали. Това поставя бизнеса под риск да се справи с новите предизвикателства на времето. Навлизането на България в политическа криза задълбочи тези проблеми със забавянето да се представи пред Европейската комисия Планът за възстановяване и устойчивост, който трябва да осигури безвъзмездно финансиране до 2026 г. в размер на 12.6 млрд. лв. за важните реформи в бизнеса, свързани с преминаването към високоефективно, екологично производство и дигитализация. Извънредните мерки, които предприеха правителствата в България за борба с COVID-19 за запазване живота и здравето на хората, оказват негативно въздействие върху бизнеса най-вече на МСП у нас. Икономическата рецесия засяга тежко бизнеса от реалния сектор и помощите, които представя правителството, не могат да компенсират на 100% претърпените загуби, но олекотяват шоковия ефект на кризата. Различните политики на правителството за подкрепата на заетите в този сектор са насочени най-вече към спасяване на работни места и запазване на икономическата стабилност. Те включват преки парични помощи, финансиране с различен процент на самоучастие, различни финансови и данъчни облекчения за бърз рестарт на дейността след края на пандемията.

Пред финансовия мениджмънт на МСП стоят нови политики и перспективи за изграждане на „предупредителни механизми“ за адаптация към новата реалност в световната икономика с „цикличността на хаотиката“ и към „вътрешната информация за тенденции и процеси във фирмената дейност, което ще им позволява постигане на много точни оценки на дейността и състоянието, чрез ефективно бизнес оценяване като основен индикатор за това, дали те следват своите цели и работят в интерес на собствениците и икономиката.“ (Ганчев, Ал., Канарян, Н., Сиркаров, Вл., Димитров, Л., 2018, стр. 20).

Става все по-трудно за мениджърите изграждането на такива механизми и такава система за управление, която „да определи какви продукти, процеси и звена от дейността ще влияят върху нейната ефективност. Управленската система трябва да отчита и анализира съвкупността от показатели, като балансира между външни отчетни данни и вътрешните характеристики на организацията на бизнеса, иновациите и развитието.“ (Илийчовски, Св. и Перков, В., 2016, стр. 200-201).

Кризата нарушава баланса между развитието на глобалната икономика, иновационните технологии, контролните механизми на институциите и здравето на работниците и служителите. Бързото адаптиране на фирмите, чрез изграждане на ефективен стратегически мениджмънт за преодоляване на тези неблагоприятните условия, ще гарантира тяхното устойчиво развитие. Фи-

нансовите мениджъри разполагат с различен набор от инструменти и техники на финансовия анализ за изследване, оценяване, определяне и оптимизиране на своите решения за постигане на финансова устойчивост, но при такива ограничителни мерки за дейността на фирмите, при борбата с коронавируса е невъзможно МСП да се справят сами с кризата.²

В широкия спектър от дейности за малкия и средния бизнес (производствени предприятия, търговия на едро и дребно и т.н.) се забелязва обща тенденция за периода 2020 – 2021г., а именно, че той работи с по-ниска рентабилност поради негативна промяната в показателя “платени данъци/реализирани приходи“, като най-засегнати са фирмите от реалния сектор на икономиката, които реализират много по-ниски обороти, с по-малка печалба, но имат повече нает персонал и респективно ще плащат повече осигуровки.

Финансовото подпомагане на МСП от държавния бюджет е важно условие за неговото оцеляване, като тук може да подчертаем и значението на държавната данъчна политика върху финансовите процеси при МСП. Поради това за оценка на тяхното финансово състояние често се използва измерителят *ефективен данъчен размер*. Той показва реално платените данъци от фирмите като процент от тяхната печалба и по-точно тази преди данъчното облагане (Ганчев, Ал. и др., 2018, стр. 115):

$$(3) \quad ETR_t = T_{Et} / EBT_t ,$$

където :

ETR_t е ефективният данъчен размер на фирмата към момент t ;

T_{Et} – данъчните разходи на фирмата към момент t ;

EBT_t – печалбата преди данъчното облагане в момент t .

Ограничителните мерки за борбата с Covid-19 нарушиха динамичното развитие на МСП и въпреки това те показаха относително добра финансова устойчивост, благодарение на навременна държавна подкрепа, която включва данъчни облекчения и реализирането на няколко важни проекта и програми преди кризата, които повишават значително техните финансови резерви и иновационен потенциал. По-важните са:

- проект за „Повишаване на иновационния капацитет на малките и средните предприятия (МСП)“ (SME Innovation Capacity Boost - SMEInnoBoost), който се реализира в рамките на транснационалната програма „Балкани – Средиземно море 2014 – 2020“. Успешното реализиране

² Covid-19 влияе силно върху бизнес цикъла и изисква активна правителствена подкрепа за адаптиране на МСП към новите социално-икономически реалности и по-добра финансова устойчивост. Икономическата криза, свързана с пандемията удря, най-силно реалния сектор, който търпи големи загуби заради спирането на дейността на голяма част от фирмите (туристически агенции, вериги ресторанти, барове и кафенета и др.) Въпреки бързите и решителни действия на правителствата от края на 2019 г. и началото на 2020 г. за борба с Covid-19 и подпомагане на бизнеса и домакинствата ударът върху европейската икономика и в частност към малките и средните предприятия е много тежък. Това поставя Европа в рецесия през цялата 2020 г., като краткосрочният характер на ограничителните мерки и помощи към бизнеса и населението от правителствата има за цел да подобри адаптацията и възстановяването на икономиката след края на пандемията..

на Проекта спомага за повишаването на транснационалния иновационен капацитет на МСП и за създаването на устойчиви мрежови формации, иновационни клъстери с други МСП от Балкано-Средиземноморския регион, за да се споделят ноу-хау и да се разработят тристранни партньорства и иновативни производства. По този проект Националният статистически институт (НСИ) като партньор разработва Система за самооценка на предприятията (SAT). Тази система дава възможност да се определят качества на тестваното предприятие и неговата способност за внедряване на иновативни продукти и услуги. В началото на 2016 г. Националният статистически институт разработва проект „Статистика на фамилия бизнес“ по Споразумение за субсидия с Европейската комисия № 692654 от 18.12.2015 година. Възложител на проекта е Европейската изпълнителна агенция за малки и средни предприятия (EASME), който трябва да бъде изпълнен в рамките на Програмата за конкурентоспособност на предприятията и МСП, 2014 – 2020, приета с Регламент (ЕС) № 1287/2013 на ЕП на Съвета от 11 декември 2013 г.;

- програмата ОПИК 2014 – 2020 г., която представя мерки за отстраняване на пречките пред МСП за въвеждане на иновациите, като оказва влияние върху подобряването на достъпа до целево финансиране на специфични категории предприятия, генериращи продукция с висока добавена стойност;

- през 2015г. НСИ участва в Проект „Статистика на фамилия бизнес“, финансиран от Европейската комисия, за провеждане на статистическо изследване, с конкретни данни за потенциала на фамилия бизнес, като основната цел е подкрепа и популяризирането му – съгласно Законодателния акт за малкия бизнес. Получените резултати по този проект се представят в доклад на НСИ до Европейската комисия.

Европейската комисия предприема няколко ефективни икономически мерки за подпомагане на бизнеса в Европа. Те могат да се класифицират в няколко направления:³

- финансова подкрепа на засегнатите малки и средни предприятия за запазване на добра ликвидност, което включва краткосрочни финансови помощи или държавни гаранции за изгодно банково кредитиране, данъчни облекчения и разсрочване на данъчни и осигурителни плащания, както и отлагане с няколко месеца на крайните срокове за някои данъчни плащания;

³ Съобщенията на Комисията от 10 март 2020 г., озаглавени „Нова промишлена стратегия за Европа“ (COM(2020)0102) и „Стратегия за мястото на МСП в устойчива и цифрова Европа“ (COM(2020)0103), съдържат предложения за подпомагането, разрастването и разширяването на дейността на МСП. Парламентът реагира на въздействието на пандемията от коронавирус върху промишлените вериги на доставки и МСП, като през април 2020 г. прие резолюция относно координирани действия на ЕС в подкрепа на мерките за икономическо възстановяване. На 25 ноември 2020 г. членовете на ЕП приеха резолюция, в която призовават Европейската комисия да представи преразгледана промишлена стратегия.

- финансови мерки за овладяване на кризата в здравната и социалната сфера;
- мерки за запазване на работни места и доходи на засегнатите от кризата работници и служители, заети в реалния сектор;
- помощи от европейски фондове за борба с Covid-19.

Важно значение за българската икономика ще има успешното реализиране на проектите:

- BG16RFOP002-2.077 077 „Подкрепа за средни предприятия за преодоляване на икономическите последици от пандемията COVID-19“;
- BG16RFOP002-2.073 „Подкрепа за микро и малки предприятия за преодоляване на икономическите последици от пандемията COVID-19“.

И двата проекта имат за цел, бюджетната безвъзмездна финансова помощ да обхване по-голяма част от средните и малките български предприятия, за да им осигури достатъчно оперативен капитал за справяне с икономическата рецесия, породена от пандемията, и запазване на работните места.

Цената, която плаща европейската икономика и в частност икономиката на България за борба с коронавируса, е много висока. През 2020 г. това наложи реструктуриране на бюджетите на почти всички европейски държави за посрещане на новите предизвикателства с непредвидени бюджетни разходи за справяне с епидемията. Мерките за подпомагане на бизнеса не могат да компенсират регистрираните загуби от МСП, но помагат да облекчат шоковия удар и за по-бърза адаптация към новите реалности с неясен времеви хоризонт.

2. Нови политики в подкрепа на МСП в България

Пандемията и икономическата рецесия повлия на финансовите пазари в Европа, които нямат възможност да осигурят необходимото финансиране чрез предоставянето на заеми, гаранции и рисков капитал за малкия и средния бизнес. Това означава, че Европейските финансови институции – Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) и Европейският инвестиционен фонд (ЕИФ), трябва да приемат като приоритет дейността си по отношение на МСП. Финансирането на МСП у нас става предимно чрез средства на собствениците и банкови източници на финансиране (кредитна карта, овърдрафт по текуща сметка и заем за оборотен капитал). Правителствена помощ ще подобри ликвидността на МСП след кризата, като се съчетае с реално увеличаване на държавните гаранции по преференциални кредити чрез търговските банки и Българската банка за развитие (ББР). Тази политика ще подобри обществените нагласи относно предприемачеството, тъй като през периода 2016 – 2019 г. в страната са отчетени много ниски нива на предприемаческа активност в начална фаза (ПАНФ). В сравнение с европейски страни изоставаме значително и по отношение на средата за пред-

приемачество, растеж на предприятията и административния капацитет на човешките и финансовите ресурси.

Дигитализацията и използването на най-новите технологии ще имат ключово значение за възстановяване на динамичното развитие на малкия и средния бизнес. Дигитализирането и внедряването на ИТ специалисти ще подпомогнат за бързото адаптиране на МСП към новите реалности на пазара след кризата. Надеждите за бързо възстановяване на бизнеса може да се реализират с представения от министерството на икономиката проект на програма "Конкурентоспособност и иновации в предприятията" 2021 – 2027 г. Този проект може да се разглежда като важна част от стратегическите програмни документи на Република България за „осъществяването на индустриална и цифрова трансформация на българската икономика чрез ефективно управление на средствата от фондовете на Европейския съюз за програмен период 2021 – 2027 г.“

Успешното реализиране на този Проект ще подпомогне решително възстановяването на малките и средните предприятия в България от кризата, които са приоритет на програмата, която е структурирана в два приоритета⁴:

- ◆ Приоритет 1 „Иновации и растеж“ и
- ◆ Приоритет 2 „Кръгова икономика“.

Тези приоритети си поставят основни цели, които съвпадат с целите на европейската политика за подпомагане на предприятията на европейско ниво, които могат да се представят в две направления⁵:

◆ Цел на политиката 1 – изграждане на по-конкурентоспособна и по-интелигентна европейска икономика чрез насърчаване на иновативна и интелигентна икономическа трансформация и регионална свързаност на информационни и комуникационни технологии (ИКТ);

◆ Цел на политиката 2 – създаване на по-зелена, нисковъглеродна и устойчива европейска икономика чрез преход към нулеви нетни въглеродни емисии, насърчаване на чист и справедлив енергиен преход, зелени и сини инвестиции, кръгова икономика, смекчаване на последиците от изменението на климата и приспособяване към него, превенция и управление на риска и устойчива градска мобилност.

Можем да направим извода, че реализирането на Програмата (ПКИП 2021 – 2027г.) ще подпомогне бързото възстановяване на МСП, насочването им към иновативни технологични продукти и стабилизиране на икономическия растеж на България. Проектът на програма "Конкурентоспособност и иновации в предприятията" 2021 – 2027г. има обвързаност и съвпада с целите и приоритетите на няколко важни за реализиране национални стратегически документа:

⁴ Вж. програма на министерството на икономиката – "Конкурентоспособност и иновации в предприятията" 2021 – 2027 г.

⁵ Вж. програма на министерството на икономиката – "Конкурентоспособност и иновации в предприятията" 2021 – 2027 г.

- Националната програма за развитие България 2030;
- Иновационната стратегия за интелигентна специализация за периода 2021 – 2027 г.;
- Националната стратегия за МСП в България 2021 – 2027 г.;
- Цифрова трансформация на България за периода 2020 – 2030;
- Стратегия и план за действие за преход към кръгова икономика на Република България за периода 2021 – 2027 г.;
- Интегрираният национален план в областта на енергетиката и климата на Република България 2021 – 2030 (ИНПЕК).

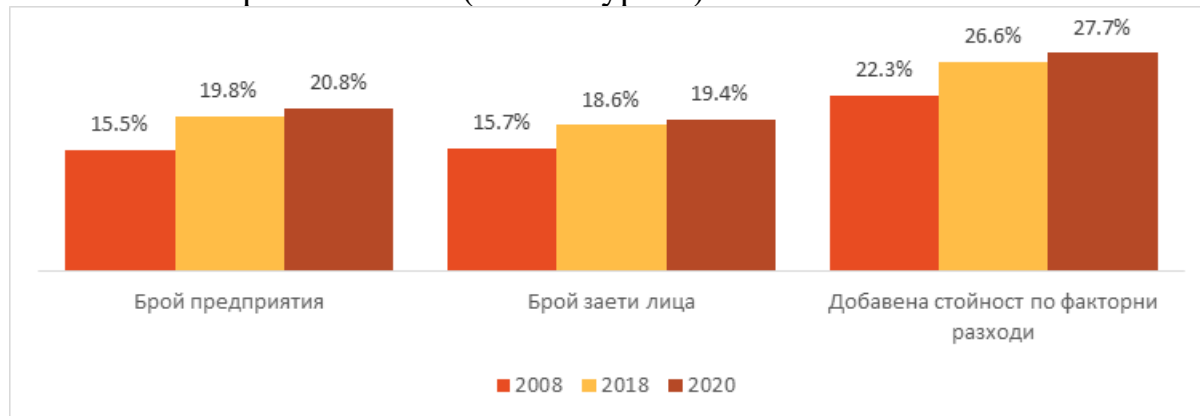
Чрез SWOT анализ може да се очертаят някои от силните и слабите страни на сектора на МСП в България, което показва възможностите за успешно реализиране на европейските програми и националните стратегии в България.⁶

SWOT анализ на силните и слабите страни на сектора на МСП в България

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> • В България – относителният дял на МСП от всички предприятия са 99,8% и те осигуряват 75,7% от общата заетост преди кризата от 2019 – 2021 г. 	<ul style="list-style-type: none"> • През периода 2016 – 2019 г. – преди икономическата рецесия, а и след това има нарушен баланс в регионалното разпределение на МСП в България. Техният брой в Северозападен и Северен централен район е много по малък от южните райони, като тенденцията на регионалните неравенства в развитието на МСП се засилва след кризата.
<ul style="list-style-type: none"> • През същия период - добавената стойност на МСП по факторни разходи е над 38 милиарда лева, като относителен дял е 65,3% от общата добавена стойност в икономиката ни. Наблюдава се ръст на добавената стойност на микропредприятията – (110,2%). 	<ul style="list-style-type: none"> • Подкрепата и съвместната дейност на МСП с БАН, с други научни звена, научно-изследователски институти и висши училища, чрез създаването на активни бизнес клъстери, са слаби.
<ul style="list-style-type: none"> • През 2018 г. приходите от дейността на МСП достигат до 205,3 милиарда лева или като относителен дял от общите приходи на страната – 69.7%. 	<ul style="list-style-type: none"> • МСП не ползват активно кандидатстването за финансиране по европейски и национални програми, като малък процент от МСП са имали лесен достъп до финансиране (4,1%).
<ul style="list-style-type: none"> • Имаме нови МСП в сектора на чистите технологии, които ще работят в сферата на кръговата икономика. 	<ul style="list-style-type: none"> • МСП нямат необходимия финансов ресурс и административен капацитет и компетентност за проучване на европейските пазари за износ.
<ul style="list-style-type: none"> • Достъпът на МСП до финансиране в България е относително добър, като имат на разположение различни варианти, свързани със собствен капитал, банково кредитиране и бюджетна подкрепа. 	<ul style="list-style-type: none"> • Правителствена помощ, която трябва да подобрява ликвидността на МСП в условията на криза при съчетаване с реално увеличаване на държавните гаранции по преференциални кредити чрез търговските банки и Българската банка за развитие (ББР) не успява да достигне до всички засегнати от кризата.

⁶ Анализът е направен на база от информация и данни Техническият доклад – част от проект „Национална стратегия за малките и средните предприятия за периода 2021 – 2027 г. в България“.

Това изследване показва необходимостта и възможностите за успешно реструктуриране на българските МСП към високотехнологични производства и услуги при интензивно използване на иновациите и знанията за преодоляване на значителното изоставане при интензивно използване на знания в българските МСП. (вж. Фигура 1.)

Източник: Справочник за България за 2019 г. към Законодателния акт за малкия бизнес в Европа (SBA)

Фигура 1. Относителен дял на българските предприятия (общ брой, заети лица, добавена стойност) с интензивно използване на знания и иновации

Реализирането на всички европейски програми, проекти и национални стратегии ще помогне значително на българските МСП да преодолеят своето изоставане при внедряване на иновации в производствените процеси и услугите, устойчив растеж и цифрова трансформация, равноправно партньорство и подобряване на конкурентоспособността към водещи световни компании. Въпреки негативното влияние на мерките за борба с COVID-19, мениджърските екипи на фирмите и през 2021 г. трябваше да останат в близост до бизнеса си, за да преодолеят затрудненията с комуникацията и необходимостта от нови канали за доставка и реализация на готова продукция. МСП не трябва да губят стартът усещането по отношение на иновативните дейности, предлагане и популяризиране на нови продукти (обсъждани с най-добрите инженери, търговци, доставчици, потребители) чрез микса от рекламни канали (дигитални, печатни медии, електронни и мобилни устройства). Въвеждането на нови технологии и дигитализацията на мрежата ще повишат качеството на представените услуги за потребителите, а използването на информационните канали ще даде възможност да се използват добрите практики за решаване на професионалните проблеми, свързани с COVID-19.

Заклучение

Новите политики и перспективи за МСП трябва да отчитат някои секторни и регионални различия и особености в изоставането на българската икономика, в сравнение с европейската, които поставят необходимост от трансформиране на съществуващ бизнес климат, повишаване степента на технологично развитие, производителността на труда, енергийната ефективност на производството, конкурентоспособността и др.

От направения анализ за тенденцията в развитието на новите политики и перспективи към МСП можем да направим следните изводи:

Първо. Бюджетната помощ от правителството и безвъзмездната финансова помощ, която ще се предоставя от Европейската комисия по Плана за възстановяване и устойчивост до 2026 г. в размер на 12.6 млрд. лв., трябва да се разпредели справедливо при използването на различни критерии и традиционни методи за оценка на бизнеса, като политиките на правителството са насочени към реструктуриране на дейността на малкия и средния бизнес – за въвеждане на цифрови технологии, устойчиво развитие, кръгова икономика и енергийна и ресурсна ефективност, където изоставаме значително от европейските компании.

Второ. Насочването на структурната реформа към МСП – за внедряване на такива високотехнологични производства и услуги, с интензивно използване на знания, ще доведе до чувствително увеличаване на дела на заетите в тях лица, възможност да произвеждат продукция с по-висока добавена стойност и до нарастване темпа на икономически растеж, в сравнение с този на големите компании.

Трето. С цифровизацията и въвеждането на кръгова икономика може да се ускори процесът за преодоляване на съществуващите регионални различия. Важно значение за устойчивото развитие на националната икономика ще има финансирането на инвестиционни проекти за модернизиране на производството на малките и средните предприятия, чрез екологосъобразни технологии, за подобряване на енергийната и екологичната инфраструктура.

Използвани източници

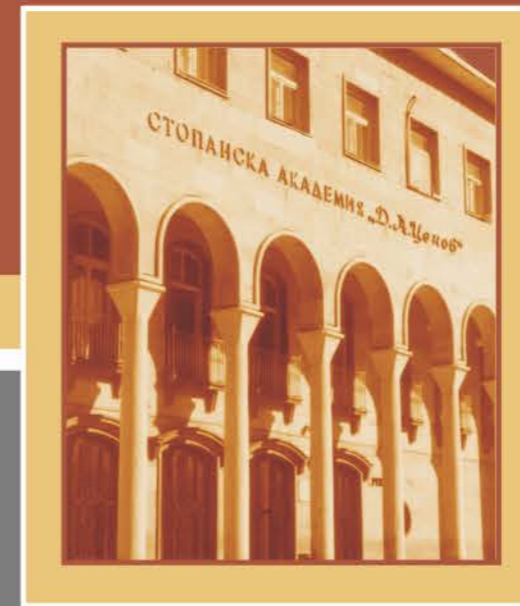
- Ганчев, А., Канарян, Н., Сиркаров, Вл., Димитров, Л. (2018). *Бизнес оценяване*. София: Фабер.
- Захариев, А. и др. (2006). *Финансов анализ*. Велико Търново: Абагар.
- Илийчовски, Св., Перков, В. (2016). *Оценка на бизнеса*. Свищов: АИ Ценов.
- Котлър, Ф., Каслионе, Дж. (2009). *Хаотика. Мениджмънт и маркетинг в епохата на турбулентността*. София: Хеликон.

- Милюнов, В., Василева, П., Павлов, А. (2010). *Оперативен финансов мениджмънт*. Велико Търново.
- Национална стратегия за малките и средните предприятия за периода 2021-2027 г. в България“.
- Проданов, Ст. *Инвестиционна дейност в общото застраховане - пост-кризисни ефекти и предизвикателства*. // Глобални, национални и корпоративни процеси и политики през посткризисния период: очаквания, предизвикателства, решения в застраховането и осигуряването: Девета нац. конфер., 7-8 окт. 2010 г. Свищов, 2010.
- Проданов, С. (2001). *Инвестиционен анализ на публичните проекти*. Велико Търново.
- Проданов, Ст. *Реалните опции – новата парадигма във вземането на инвестиционни решения*. // Юбилеен алманах Научни изследвания, Актуални проблеми на финансовата теория и практика, том 18. Свищов, АИ „Ценов“, 2012, с. 135-145.
- Пътев, Пл., Канарян, Н. (2008). *Управление на портфейла*. В. Търново.
- Пътев, П., Ангелов, А., Канарян, Н. (2002). *Риск мениджмънт в банката*. Велико Търново.
- Пътев, П. *Модел за защита на инвестиционния портфейл в условията на криза*. // Международна конференция „Модернизация на икономиката – макроикономически, финансови и социални аспекти, том I. Свищов, 5-6.XI.2008 г.
- Симеонов, Ст. (2017). *Прецизиране на инвестиционните решения относно пазарния риск за инструменти на българска фондова борса*. Международна научно–практическа конференция, посветена на 65–та годишнина на катедра Финанси и кредит, „Съвременни предизвикателства пред финансовата наука в променяща се Европа“.
- Симеонов, С. (2005). *Финансови деривати*. Велико Търново.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XIV, 2021

Книга 17

Том XIV, 2021 г.
Книга 17

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Андрей Антонов Йорданов ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВЪВЕЖДАНЕТО НА ГЪВКАВО УПРАВЛЕНИЕ В ПРОЕКТНИ ЕКИПИ.....	5
Анна Димитрова Димитрова СТРУКТУРНИ ТРАНСФОРМАЦИИ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ И ВЪТРЕШНИ ИНВЕСТИЦИОННИ ПОТОЦИ В БЪЛГАРИЯ (2010 – 2020).....	24
Беатрис Венциславова Любенова СТРЕС ТЕСТОВЕТЕ КАТО ИНТЕГРАЛЕН ПОДХОД ЗА КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА, КАЧЕСТВОТО НА АКТИВИТЕ И УСТОЙЧИВОСТТА НА БАНКИТЕ	49
Даниел Сергеев Тунчев ПЪРВИЧНИ И ВТОРИЧНИ ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ ЦЕНАТА НА ПЕТРОЛА – ИКОНОМИЧЕСКИ РАКУРСИ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ	81
Диана Руменова Христова КАРИЕРНОТО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СЛУЖИТЕЛИТЕ И РАБОТОДАТЕЛИТЕ	103
Елена Валериева Вълчева АНАЛИЗ НА ТОВАРНИЯ АВТОМОБИЛЕН ТРАНСПОРТ В БЪЛГАРИЯ	118
Елена Димитрова Ташкова КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИКОНОМИКАТА.....	137
Калоян Драгомиров Паргов ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЕНЕРГИЙНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК	163
Николай Кирилов Калистратов МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА РЕВИЗИОННИЯ АКТ И ОТЧИТАНЕ НА ФУНКЦИИТЕ И ВЛИЯНИЕТО МУ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА В СЯНКА В БЪЛГАРИЯ	192
Стелиян Богданов Стефанов ПОТРЕБНОСТ ОТ ПРОМЕНИ В ДАНЪЧНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ.....	217

Юлиан Христов Войнов
ПРЕДПОСТАВКИ И ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ИНСТРУМЕНТАРИУМА ЗА СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ 234

Yaakov Itach
THE IMPACT OF FINANCIAL EDUCATION PROGRAMMES
IN ISRAEL AND THE FAMILY DISCUSSION ON FINANCIAL
MATTERS ON THE BEHAVIOUR OF YOUTH..... 260

Статии

Борислав Петров Лазаров
ТЕНДЕНЦИИ В ИНТЕНЗИВНОСТТА НА АВТОМОБИЛНОТО ДВИЖЕНИЕ
В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА ИКОНОМИЧЕСКА
ОБОСНОВКА НА РАЗВИТИЕТО НА TEN-T 289

Боряна Великова Симеонова
МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА СТОКИТЕ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ 303

Боян Димитров Вранчев
ЕФЕКТИВНОСТ НА ПРОЕКТНИТЕ ЕКИПИ 315

Ваня Владимирова Галчева
АНАЛИЗ НА АВТОМОБИЛНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА
В БЪЛГАРИЯ 332

Вахан Ахаси Бохосян
МОРАЛЕН РИСК И ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНФЛИКТА
“ПРИНЦИПАЛ-АГЕНТ“ В ЗАСТРАХОВАНЕТО 343

Галя Колева Монева
ГЕНЕЗИС И ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕВЕНЮ МЕНИДЖМЪНТА
НА РЕСТОРАНТЪОРСКИЯ БИЗНЕС..... 356

Георги Стоилов Анев
БИЗНЕС МОДЕЛИ И ПОДХОДИ ЗА ГЕНЕРИРАНЕ НА ПРИХОДИ
В ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ 373

Даниел Генчев Данчев
НОВИ ПОЛИТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МАЛКИТЕ И СРЕДНИ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ 390

Даниела Стойчева Сачарова
КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛНИ КОМПАНИИ В СЕКТОРА
НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПОРЪЧКИ 402

Димитър Сергеев Димитров БАЛКАНСКИЯТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ВЪЗЕЛ И БЪЛГАРСКИЯТ ТУРИЗЪМ.....	412
Кармен Димитров Вранчев НИЪРШОРИНГЪТ КАТО СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ НА ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ.....	422
Катя Симеонова Иванова ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19	436
Кузман Илиев Илиев ПАРИЧНАТА ДИНАМИКА КАТО ФАКТОР НА ГЕНЕРАЛНОТО РАВНОВЕСИЕ В ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЦИКЪЛ – КОНЦЕПТУАЛНИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ	450
Магдалена Славе Андоновска ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕДИЙНИЯ ПЛУРАЛИЗЪМ В РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЯ	466
Мария Александрова Велкова УПРАВЛЕНИЕ НА КОНФЛИКТИ В МУЛТИКУЛТУРНИ ОРГАНИЗАЦИИ	475
Мартин Николаев Харизанов ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ НА РЕАЛИЗИРАНИТЕ ПРОГРАМИ ЗА РАЗВИТИЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ	487
Мартин Яворов Бакърджиев УСТОЙЧИВОСТ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В КОРПОРАТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ	503
Моника Любомирова Янакиева ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФОРМИРАНЕТО И БЮДЖЕТИРАНЕТО НА ПУБЛИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА МЛАДЕЖТА	523
Наталия Стоянчева Стоянова ЗА НАПРЕДЪКА НА БЪЛГАРИЯ ПО ГЛОБАЛНИТЕ ЦЕЛИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ	543
Никола Илчов Илчев ОПЕРАТИВНИ МОДЕЛИ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ХРАНИТЕЛНИ СТОКИ И НАПИТКИ В ДИГИТАЛНА СРЕДА	555
Орлин Чавдаров Япраков АНАЛИЗ НА КОЛИЧЕСТВЕНИТЕ ИЗМЕРИТЕЛИ В БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ ПАЗАР	565

Рая Бисерова Драгоева ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНСОЛИДАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ВЪРХУ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ	580
Румяна Цветанова Витнъова ПОСТИЖЕНИЯ И ПРАКТИКИ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ПО ФИНАНСОВА ГРАМОТНОСТ В УЧИЛИЩАТА	598
Светлана Димитрова Аврионова ПОСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ДАНЪЧНИ ПРИХОДИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА КОВИД-19	615
Силвия Петрова Петранова ТУРИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ И КРИЗАТА COVID-19	625
Слави Петров Джалъзов ТЕОРЕТИЧНИ И ПРИЛОЖНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОНЛАЙН КОМУНИКАЦИИТЕ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС	638
Снежана Веселинова Найденова СТРАТЕГИЧЕСКАТА РАМКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА – ПРОБЛЕМНИ ОБЛАСТИ И ВЪЗМОЖНИ ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ЗА ОСНОВНИТЕ УЧАСТНИЦИ	652
Станислав Чавдаров Младенов ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ СЕКТОРИТЕ В ИКОНОМИКАТА НА СТРАНАТА	669
Стефан Ангелов Пешов СЪЩНОСТ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ	687
Теодор Людмилков Борисов РЕПУБЛИКАНСКАТА ПЪТНА ИНФРАСТРУКТУРА В БЪЛГАРИЯ – СПЕЦИФИКИ И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ.....	697

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIV – 2021, книга 17

Даден за печат на 10.07.2023 г., излязъл от печат 14.07.2023 г.
Поръчка № 18830; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А